

Genderterminologie

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Nr. 17 • november 2002

Inleiding

Het begrippenapparaat rond gender, gelijke kansen en vrouwenstudies is de jongste decennia sterk gegroeid. Een begrip als gender wordt meer en meer gebruikt, in verschillende contexten. Een selectie uit die begrippenreeks wordt hieronder kort verklaard. De begrippen zijn niet alfabetisch gerangschikt, ze zijn gegroepeerd volgens inhoudelijke verwantschap.

Aan de hand van de korte lemma's kan de lezer op die manier niet alleen de betekenis van de begrippen achterhalen, maar ook een idee krijgen van wat er omgaat in de wereld van vrouwenstudies, gelijke kansen en zo verder. Uiteraard is de selectie op geen enkel vlak volledig.

Naast belangrijke woorden uit de theorievorming, zijn ook veel voorkomende begrippen uit enkele belangrijke maatschappelijke domeinen opgenomen. Net als de begrippen zelf is ook de keuze van die domeinen niet volledig: genderverhoudingen spelen op elk domein uit het openbare en privé-leven. In de beperkte literatuurlijst staan werken waarin wie dat wil, zich verder kan verdiepen.

Gender en gelijke kansen

G E N D E R

Gender is een term die gebruikt wordt om de sociaal geconstrueerde verschillen tussen vrouwen en mannen aan te duiden én om een onderscheid te maken met het begrip sekse/ geslacht. Sekse verwijst naar de verschillen tussen man en vrouw die aangeboren, biologisch zijn. Sociale constructies zijn relatief. Ze kunnen veranderen doorheen de tijd, verschillen volgens cultuur of sociale context. Het onderscheid sekse/ gender wordt dan ook gebruikt om aan te geven dat het één niet noodzakelijk uit het ander volgt: vrouwen zijn bijvoorbeeld biologisch bepaald om kinderen te baren, maar niet om ervoor te zorgen.

Hoewel het onderscheid gender/ sekse meer en meer gebruikt wordt, zijn de sociale normen over vrouwelijkheid en mannelijkheid in onze

samenleving nog altijd sterk aanwezig. Ze zijn belangrijk bij het structureren van de samenleving¹. Bovendien worden vrouwelijke eigenschappen dikwijls als tegengesteld aan mannelijke eigenschappen gezien. Een notoir voorbeeld is het begrippenpaar emotioneel-rationeel, dat als bijna vanzelfsprekend met de tweedeling vrouwen-mannen wordt geassocieerd. Die tegenstelling zorgt niet alleen voor een scheidingslijn tussen vrouwen en mannen, er is ook een hiërarchie aan verbonden. Mannelijke eigenschappen worden over het algemeen hoger gewaardeerd dan vrouwelijke. Die hiërarchie reflecteert een machtsverhouding: mannen hebben nog altijd meer te zeggen dan vrouwen.

Het begrip gender maakt het dus mogelijk om te ontsnappen aan biologisch determinisme. Hoewel sociaal geconstrueerde verschillen dwingend kunnen zijn en onontkoombaar lijken, zijn ze dat niet, in tegenstelling tot biologische verschillen. Gendertheoretici verzetten zich ook tegen de dichotomieën in onze samenleving: ze wijzen erop dat niemand of/of is. Eerder zijn ze gewonnen voor het idee van een continuüm: iedereen situeert zich voor elke eigenschap ergens op de lijn tussen twee tegengestelde kenmerken.

S O C I A L I S A T I E

het leerproces waarbij maatschappelijke normen en waarden worden aangeleerd. In deze context gaat het dan over het proces waarbij biologische sekse wordt omgezet in maatschappelijke sekse, bij het aanleren van genderverschillen.

Dat kan gaan van verschillend speelgoed of kledij voor jongens en meisjes tot het stimuleren van verschillend emotioneel gedrag.

R O L P A T R O N E N

zijn gedragspatronen die aan vrouwen of mannen worden toegewezen op basis van hun geslacht. Gedrag is een categorie die door het begrip gender gedekt wordt, omgekeerd wordt gender voor meerdere sociale niveaus gebruikt.

R O L D O O R B R E K I N G

is dan het doorbreken van de traditionele taakverdeling tussen vrouwen en mannen. De term wordt niet veel meer gebruikt, nu gebruikt men liever het ruimere gelijke kansen

G E L I J K E K A N S E N

het ontbreken van seksegebonden belemmeringen voor deelname aan het economische, politieke en sociale leven.

F E M I N I S M E

zowel een politieke en sociale beweging als een wereldbeschouwing waarin de ongelijke machtsverhouding tussen vrouwen en mannen bekritiseerd wordt. Het is de inspiratiebron voor de academische discipline Vrouwenstudies.

---

¹ Niet alleen in interpersoonlijke relaties, ook op het niveau van de socialisatie (identiteit), instellingen, het beleid, cultuur zijn er opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid aanwezig. Verschillende theoretici delen de niveaus op een verschillende manier in. Voor een overzicht van die indelingen en een beknopte geschiedenis van het begrip gender, zie: Tonkens, Evelien; Gender in welke lagen? Tijdschrift voor Genderstudies, jaargang 1 nr. 1, pg 42-49

E M A N C I P A T I E

het nastreven van een gelijkwaardige behandeling van vrouwen en mannen waardoor machtsongelijkheden tussen de seksen worden opgeheven.

Vrouwenstudies (of genderstudies of feministische studies²): Een academische discipline waarin de analyse van de situatie van vrouwen en de verhoudingen tussen mannen en vrouwen centraal staan. Genderstudies heeft vaak een interdisciplinair karakter: de analyse overschrijdt de grenzen van de verschillende academische vakgebieden.

G E L I J K H E I D S - V E R S C H I L D E B A T

Zijn de biologische verschillen tussen vrouwen en mannen van belang of niet? Feministische theoretici zijn het er niet over eens. Aanhangers van het gelijkheidsdenken zien geen verschillen die onoverkomelijk zijn: gelijkwaardigheid komt voort uit gelijkheid. Mannen en vrouwen zijn gelijk, ze hebben gelijke rechten en plichten. Eens alle discriminaties weggewerkt zijn, hebben vrouwen en mannen een gelijke uitgangspositie en staat niets hun gelijkwaardigheid nog in de weg.

Aanhangers van het verschildenken leggen de nadruk op de fundamentele verschillen tussen vrouwen en mannen. Aangezien die verschillen onveranderlijk zijn, dient het beleid rekening te houden met de verschillende behoeften van vrouwen en mannen. Vrouwen en mannen zijn dus niet gelijk, maar wel gelijkwaardig.

D I V E R S I T E I T

is een begrip om de verschillen die er bestaan tussen de individuen in onze samenleving aan te duiden. Die verschillen zijn velerlei: geslacht, etnische achtergrond, seksuele geaardheid, cultuur, enzovoort. Ook de sociale groep 'vrouwen' bestaat uit individuen die van elkaar verschillen.

P R I V É - O P E N B A A R D E B A T

Door een historisch gegroeide tegenstelling tussen het private en het openbare of publieke leven in onze samenleving, worden feitelijke ongelijkheden tussen vrouwen en mannen in stand gehouden. In onze Westerse burgerlijke samenleving bestaat die tegenstelling sinds de 19e eeuw. Tot het publieke leven behoren politiek, economie, cultuur. Het private leven is het domein van de zorg, de opvoeding, de huishoudelijke taken. Lange tijd was die scheiding strikt geslachtsgebonden: de werknemer (m) tegenover de huishoudster (v).

Dat zogenaamde kostwinnersmodel begon af te takelen doordat vrouwen in de tweede helft van de twintigste eeuw meer en meer buitenshuis gingen werken en dus ook deelnamen aan het openbare leven. Toch is die scheiding niet volledig verdwenen en zorgt ze voor (feitelijke) ongelijkheden. Vrouwen kunnen niet op dezelfde manier deelnemen aan het openbare leven omdat zij nog altijd het leeuwendeel van de taken uit het private leven op zich nemen. Met andere woorden: vrouwen doen nog altijd de meeste huishoudelijke taken en hebben dus minder tijd vrij om zich waar te maken op de arbeidsmarkt, in de politiek, op alle domeinen van het openbare leven.

---

² Niet alle Europese universiteiten gebruiken Women's studies voor hun departement, sommige geven de voorkeur aan één van deze drie namen omdat hun programma een andere nadruk heeft. Toch werd in 1995 op de Women's Studies in Europe conference in Coimbra besloten om op Europees niveau onder de naam Women's Studies samen te werken omdat de verschillende namen naar een gelijke inhoud verwijzen, namelijk: 'the definition of this field of study as a process of making explicit the lives of women and the gendering of social relations in the widest sense among individuals and collectivities.' Braidotti Rosi, Vonk Esther, *The Making of European Women's Studies*, Utrecht, 2000, p. 169.

Arbeid

ARBEIDSVERDELING NAAR SEKSE

de verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid tussen mannen en vrouwen in het openbare en particuliere leven

COMBINATIE VAN BEROEP EN GEZIN

zorgarbeid (zorg voor kinderen, ouderen) wordt nog altijd voornamelijk door vrouwen uitgeoefend. In de meeste gevallen is het combineren van beroep en gezin dan ook anders voor vrouwen dan voor mannen. Van de gezins- en ouderschapsverlofregelingen die de overheid mogelijk maakt, wordt voornamelijk door vrouwen gebruik gemaakt.

GLAZEN PLAFOND

De onzichtbare barrière als gevolg van een complex geheel van structuren in door mannen gedomineerde organisaties, die vrouwen belet op te klimmen naar leidinggevende functies.

LOONVERSCHILLEN

de verschillen tussen het gemiddelde inkomen van mannen en dat van vrouwen

SEKSESEGREGATIE OP DE ARBEIDSMARKT

op de arbeidsmarkt zijn vrouwen niet in alle beroepen en op alle functieniveaus even goed vertegenwoordigd. Vrouwen zijn enerzijds in een beperkter aantal beroepen geconcentreerd (horizontale segregatie) dan mannen, anderzijds zijn ze talrijker aanwezig in de lagere functieniveaus (verticale segregatie).

Een voorbeeld van horizontale segregatie is het lage aantal vrouwen in technologische beroepen zoals informaticus. Verticale segregatie verwijst naar het lage percentage vrouwen in topfuncties. Zo is slechts iets meer dan een tiende van de universiteitsprofessoren in Vlaanderen een vrouw.

Beleid

GELIJKE BEHANDELING

waarborgen dat er noch direct noch indirect wordt gediscrimineerd op grond van geslacht.

DISCRIMINATIE OP BASIS VAN GESLACHT

Directe discriminatie: is er wanneer iemand minder gunstig behandeld wordt op basis van zijn/haar geslacht. Eigenschappen die als mannelijk beschouwd worden, worden niet alleen hoger gewaardeerd dan vrouwelijke, ze worden dikwijls ook als norm gesteld. Daardoor kan het zijn dat wat ogenschijnlijk neutraal is, een regeringsmaatregel bijvoorbeeld, discriminerend werkt omdat mannen en vrouwen zich in een andere situatie bevinden en daarmee geen rekening werd gehouden. Dat is indirecte discriminatie. Nu wettelijke gelijkheid gerealiseerd is, blijft de feitelijke gelijkheid soms achterwege. Vrouwen en mannen zijn gelijk voor de wet, maar in de praktijk hinken vrouwen nog altijd achterop in sommige domeinen. Zo zijn nog altijd weinig vrouwen in topfuncties en verdienen vrouwen gemiddeld nog altijd een pak minder dan mannen. (Zie glazen plafond,

loonverschillen) Die ongelijkheid heeft veel te maken met de heersende (mannelijke) cultuur in die domeinen.(zie privé-openbaar debat).

EMANCIPATIEBELEID

De overheid probeert de gelijkheid tussen vrouwen en mannen te bevorderen door een emancipatiebeleid. Er zijn verschillende soorten emancipatiebeleid, die elkaar historisch min of meer opvolgen. De eerste stappen gingen vooral over het wettelijk vastleggen van gelijkheid. Eens die formele gelijkheid geregeld, bleef de feitelijke ongelijkheid bestaan. Het emancipatiebeleid ging dan ook aan positieve discriminatie doen om de achterstand in te halen. Positieve discriminatie/positieve actie betekent immers: op een speciale groep (in dit geval vrouwen) gerichte maatregelen met het doel discriminatie uit te bannen en te voorkomen of de nadelen die uit bestaande attitudes, gedragingen en structuren voortvloeien, te ondervangen. Speciale maatregelen moesten vrouwen toelaten sneller de ondervetegenwoordiging in te halen. Dat beleid bestaat nog altijd en wordt ook verticaal beleid genoemd.

De derde fase is het nu ingeburgerde mainstreaming, ook inclusief of horizontaal beleid genoemd. Het beleid moet op alle domeinen rekening houden met genderverschillen. Alle ministers moeten in hun beleid gelijke kansen bevorderen. Ze moeten niet alleen directe, maar ook indirecte discriminatie opsporen en/of tegengaan. In Vlaanderen wordt zowel verticaal als horizontaal gewerkt.

Politiek

PARITAIRE DEMOCRATIE

is de evenwichtige samenstelling van alle politieke besluitorganen. Aangezien de samenleving uit de helft vrouwen en de helft mannen bestaat, moet de vertegenwoordiging van die bevolking dezelfde verhouding hebben.

POLITIEKE PARTICIPATIE

de participatie aan het besluitvormingsproces

Literatuur

- Brouns Margo (red.), Verloo Mieke, Grünell Marianne; Vrouwenstudies in de jaren negentig: een kennismaking vanuit verschillende disciplines; Bussum: Dick Coutinho, 1995.
- Demuyne Katlijn, Laforce Moo ; Gender (n)iets voor jou ?; Brussel: VIBOSO, 2001.
- Europese Commissie; Gelijke kansen in 100 woorden: een woordenlijst; Luxemburg: Europese Gemeenschappen, 1998.
- Kramarae Cherie(ed.), Spender Dale; Routledge international encyclopedia of women global women's issues and knowledge: volume 1-4; New York: Routledge, 2000.
- Leplae Joyca; De structuur van het gelijke kansenbeleid in Vlaanderen; In: Factsheet, nr. 12, 2001; Brussel, documentatiecentrum RoSa.
- Maerten Mieke; De paritaire democratie, tussen droom en daad; In: Factsheet, nr 11, 2001; Brussel, documentatiecentrum RoSa.
- Maerten Mieke; Feminisme en feministische stromingen; In: Factsheet, nr 14, 2002; Brussel, documentatiecentrum RoSa.

Joyca Leplae